

Fikri mülkiyet edinme konusunda bizi kamçılayan bir neden var mı?

Nezih Hekim

Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve Boğaziçi Üniversitesi, Yaşam Bilimleri ve Teknolojileri Merkezi, İstanbul

Latince, kavrama, farkında olma, idrak, iyi anlama gibi anlamlara gelen *intellectus* sözcüğü 14.yüzyılda kullanılmaya başlamış ve sanayi devriminin ardından batıda (yaklaşık 1840'lı yıllarda), düşünen ve idrak eden insanın ortaya koyduğu fikirlerin parasal bir değere karşılık geldiği, yani değişim değerinin olduğu kabul edilmiş ve fikri mülkiyet anlamına gelen “Intellectual property” kavramı gündeme gelmiştir.

Elektriği bir cisimi hareket ettirmek için kullanan bir mucit ya da akademisyen, bu keşfini satmak istediği zaman onun başkaları tarafından da taklit edilmesini istememiştir. “Ben buldum, benim bulduğum bu buluş bir para ediyorsa, bu paranın da bana ait olması gerekir” demiştir. Ancak, “ben istersem para karşılığı bu buluşumu başkalarına da kullandırtabilirim” düşüncesi, fikri hakların para etmesi, mülkiyet haline gelmesi, patent haline getirilip haklarının alınması ve hakların satılması kavramını getirmiştir. Bu düşünce şekli sanayi devrimini yapanların bir kültürü haline gelmiştir. Bu kültür, bazı dolandırıcıların keşfetmeden, keşfi yapandan daha önce patent ofisine başvurarak patentini almak gibi bir hilekârlığa dönüşmüş ve yeni bir para kazanma yolu haline gelmiştir.

1826'da Michale Faraday, *kauçuğun* bir hidrokarbon bileşiği, yani yalnızca karbon ve hidrojen atomlarından oluşmuş bir kimyasal madde olduğunu keşfetmiş, 1839'da Charles Goodyear vulkanize kauçuğu keşfederek endüstriyel kullanımını sağlamıştır. Charles Goodyear 10 yıl boyunca patentini alamamış ve başkalarının kendi patentini aldıkları için, kendi keşfini kullanmaktan ötürü en verimli çağlarını hapiste geçirmiştir.

Sonuçta iyisi ile de kötüsü ile de endüstriyel uygulamalarda patent ile elde edilen fikri hak kültürü bizden uzakta sanayi devrimini yapmış ülkelerde ortaya çıkmış ve gelişmiş bir kültürdür.

Şimdi biz ne istiyoruz?

- A- Biz de patent alalım.
- B- Bizim de patentlerimiz olsun.
- C- Eskiden çok yayın yapan üniversiteler en iyi üniversitelerdi, şimdi de Patenti çok olan üniversiteler en iyi üniversiteler, biz de patent yarışı yapalım.
- D- İşe yaramasa da patentimiz olsun, adı olsun yeter.
- E- Sakla samanı, gelir zamanı.

“Challenge”

Burada bizi kamçılayan ne?

Mesela, elimizde kalan son evimizi de satıp, piyasada var olan bir üründen daha iyisini üretmek için yola çıktık mı?

Rakiplerimiz bizi geçti, yaşamak için son çaremiz daha iyisini yapmak gibi bir durumla karşı karşıya geldik mi?

Savaşta ve barut için kullandığımız kuş gübrelerini getirdiğimiz yollar kapandı, yaşamak için amonyum nitratı sentetik yapmak zorundayız?

Üniversitede bir hocayı kim, hangi durum sıkıştırıyor?

Üniversite ona “ben sana yer verdim” proje yap, sonuçta bu projeden kazanılacağını endüstriye ikna et, endüstriden proje al ve maaşını kendin kazan”. Ben sana maaş vermem. Böyle bir şey mi diyor?

Üniversite de bir öğretim üyesi neden bir buluş yapsın? Neden onun patentini alma ihtiyacı duysun?

Benim kişisel deneyimim şunları söylüyor.

1- Fikri mülkiyetlerin hak haline getirilmesi durumunda üniversite buna mevzuatları ile hazır mı? Üniversite bundan parasal anlamda nasıl kazanacak? Devlet hazır mı? Devlet nasıl kazanacak? Yani, ülkenin şartları ve ihtiyaçlarına göre geliştirilmiş çok net bir bilim politikasının geliştirilmiş olması gereklidir.

2-Üniversite, bilimi memuriyet ile birleştirdiği için, ancak yaptığı işten haz duyan amatör öğretim üyelerinin (para beklentisi olmayan) heyecanı ile patente kavuşuyor.

Üniversite bu patenti öğretim üyesi ile nasıl paylaşıyor?

Öğretim üyesi üniversitenin olanakları ile geliştirdiği ve patentini aldığı, yani fikri mülkiyeti kendi şahsının mülkiyeti haline getirdiği bir patentten üniversiteyi nasıl faydalandırıyor? Hatta nasıl haberdar ediyor? Etmiyor mu?

3-Araştırma bir ihtiyaç karşısında yapılır. Bu ihtiyaç, yapılan araştırmanın sonucunda başarı ile giderilmişse, bu giderme yolu daha önce takip edilmeyen yeni bir yolsa, bir fikri mülkiyet haline gelebilecek bir adeste, o zaman araştırmacı kolaylıkla bu hakkı alabilmelidir. Patent ofisinin ona patent başvurusunu nasıl yapacağını, nasıl yazacağını, ne ücret ödeyeceğini kolaylıkla anlatıyor olması gereklidir. Üniversitenin patent avukatları bunu ücretsiz yapmalıdır. Ben kişisel olarak patentini alabileceğim en az beş adet buluşum için henüz patent bürosuna başvuramadım. Nasıl başvurulacağını da bilmiyorum. Cebimdeki paranın buna yetip yetmeyeceğini de bilmiyorum. Yani henüz bu kültüre sahip değilim.

Sonuç:

Patent sayısının artması üniversite ve devletin birlikte çizeceği bilim politikalarına bağlıdır.

Patentlerin uygulanıp üniversite ve bilim adamlarına kazanç olarak dönmesi bu politikanın bir parçası olmalıdır. Kurum ve şahıs haklarını bilmeli ve kurallara uymalıdır.

Patent bir kültürdür ve üniversitelerimizin bu kültürü yayması, bunun için de öğrencilerine, öğretim görevli ve üyelerine zorunlu eğitim yaptırması gereklidir. Yani yaşamın bir parçası haline getirilmelidir.

Patent almış olmak için patent almak gibi bir gösterişten uzaklaşmalı, gerçekten alınan patentlerin ülkeye ve patentin bulucusuna ne katkı sağladı, bunun samimiyetle sorgulanması gereklidir.